

В. И. ЛЕНИННИН ТӨРҮТТҮНГӨН ХҮНҮНДӨН БЭЭР 90 ЧЫЛ БОЛУРУНГА УТКУШТУР

УЛУСТАРНЫҢ УЛУГ БАШКЫЗЫ БОЛГАШ БАШТЫҢЧЫЗЫ

В. И. Ленин (1887 чылда).

Сорук кирикчи омур-хевир

Бистин чурттуң улуг-аа, бичин-аа улус чоңнары боттарынын хостагалымын, аас-кежини улуг Ленинниң алы-биле холбаштырып турар. Моон ужурунда улус бүрүзүнү чогаалчылары боттарынын эң эки чогаалдарын Владимир Ильич Ленинге турса-каалып турары чаагай чанчы болу берген.

Ол ишкеш Ленинниң ачымында чогуулаан хосталып, магалыг-чаагай чурталганын орунда кирген тыва улустун чогаалчылары боттарынын улустун күзөл сорук, сетки сагышын илеретпешаан, башкы Ленинниң омур-хевирин, оон ачы-хавыязын, ондур чаагайын илереткен чогаалдарын хөй-биле бижип келген болгаш бижип турар.

Ильичиниң маадырдыг амдыралы, оон магалыг чаагай дүрү-хевирин тыва чогаалчылары сорук кирикчи турар. Оларнын чогаал бүрүзүлө киргүзүп турары тыва улустун амдыралына үндөсүн чаартылаалар Ленинниң, партиянын, Совет эрге-чагырганын ачымында болган деп кол утка ханымы-биле сиңитип кирген.

С. Токайы тыва чечен чогаалдын чаагай чечээ бооп турар «Араттын сөзүндө» Ленинниң идеялары, ол дөс демиселдин ханы уткалары, уаустарынын Ленинниң найыралы тодаргай илереттинген.

Тыва чогаалчы бүрүзүнү чогаалдыр, номнарын номчан кижип бүрүзү Ленин дугайын, оон ачы-хавыязынын дугайын көргүскенин дораан-на аскерип калар Ленин, Партия, Төрүн чүрү-бо сестер чангыс айы, бот-боттарында чарыбал кылдыр калаттыган. Ол дугайын чечен чогаалчы илередери—чогаалчы бүрүзүнү чыйлап болбас хүлээлгези апарган.

Тываыны хоочун чогаалчыларынын бирөөн Степан Сарыг-оол Ленин дугайында мынча деп бижип турар:

Алдым хүнүм, чырык хүнүм, Аяс каанда ачы-дузан, Авамдан-аа, ачамдан-аа, Артык сен деп үнелээр мен, Ынчалза-аа хүнүм чырык Ылым дески күштүг аяс—Чалып дайымы халдап кезе Чарып алас бойус болгай. Адамстын Ленинниң Алдым чарымы хүндө чырык—Амдыралдым мөңгө бижып Ажык оруун айтып шагнаам, Тыва кижилерге шаг-төгүдөн бээр эң-не эки чырыктымгы чүе херелдиг хүн чорам. Ынчалза-аа Степан Сарыг-оол Ленинниң хүндө артык чырык кылдыр көргүзүп турары—тыва кижип бүрүзүнү сетки сагышын, Ленинге кызгаар чок ынакшылын илеретип турар. Бистин кижилеринис Ленинниң ыңчаар билип турар-аа.

Чогаалчы бүрүзү эң-не эки чүүлү Ленинниң деп чугаалап, Ильичиниң улуг далайгы, бедик тайгага, бижык калга демейлеп турары—ол улуг чаагай, бижык соруктуг кижиниң мөзүшманын илередириниң аргазы болуп турар.

Эгелеп бижип чоруур анык шүлүкчү Монгуш Доржу мынча деп бижээн:

Сайзыралдын херечизи—Сайылгааннар чырып кээрге, Чалымы чүрөөм омакшымы Часкы хем дег шапкыналды. Чүгө дие, Ильичиниң Чүгөтүнгөн номналгазы Совет суураар бүрүзүлө Солангылап чырып турар. Ленин кайда-аа илгерези: амдыралымыста болгаш боалымыста, ажылымыста болгаш чүрөөнүсте, Ленин бистин-биле калды тыным бол, дайны, ажылап турар. Ону бистин улустар кезээ-мөңгөдө алдаржыдып, бөрээр.

«Владимир Ленин омгы делегейниң улуг, ёзулуг кижизи... Ооң угаанының болгаш күзөл-соруунуң эртинелери дүриг. Дүриг болгаш делегейге кым-оаа кажан-аа, кая-аа ажылдааны дег чедишкенин ажылдап турар.»

М. Горький.

Л Е Н И Н

Шапкын солчуп хайнып турар ханымыста, Чалбыштаган анык чалымы чүрөөнүсте, Эң-не берге бартаанынын бедиктерже Энис шыгы чүткүлүсү бүрүзүлө, Лена хемде тилелелдиг базымнарда Ленинниң улуг чүрөө мөңгө соп чор. Оон улуг маадырдыг чурталгазы, Бүзүрөдиг тилеп турар өөредин Орууусту магаданчыг чырылып тур. Бүгүдөни Ленинчи тук бүргөп туру.

Семен ДАНИЛОВ, аял шүлүкчү.

Мөңгө шын

Хая, дагы урей буза чалгырынга Каш чүс чылдар кемчиге негеттинер. «Оон артык күштүг чүе черде кайда?» Ол айтырыг бисти черде амыратпас.

Ынчалза-аа күштүг дигир хая, дагы Кадырған каң ырмазын сым, урей шыдаар. Ындыг канга кылан шил дег алмаз дөңтөр — Каң мен дөр-аа харым турбас, дүжүп-ле бөөр.

Улуг шыга — Ленинчи күштүг шыга Десежиштер ындыг күштүг бүдүмөлдү Урал болгаш оон-аа еске бүгү черин Делгемерин кезип дилээш тыппас-аа сен.

Хамзат ОСМИЕВ, илгүш шүлүкчү.

Ленинчи Октябрының тугу

Ленинчи Октябрының тугу кинескөн — Мээң чоңум чалгынынын хериниткен. Ленинниң өөрединиң ачымында Мээң черим мөңгө шагда чырып берген. Хайыралыг Ильичиниң ачымында Курут черим, адым чоңум байып келген, Банчап черде хайныкпай шыдажыр боор! Күшкүлаштыр ужудунар, бодалдарым! Саян, Тандым бедин орта үнүп келдим: Ильичиниң бодалдары ында-мында: Сайзыралда, чогаалдыга, ажыл-иште Иле тола көстүп туру, өөрүнчүм. Бара-Даштың (Ак-Довурак) дашчыларында Хандагайты ыраар-биле эречиткен. Улуг-Хемниң чалгылы танылап, Улуг ажы өлөрүн сорук кирикчи. Бүгүдөни өөрүшкүзү хайныктырган, Бүзүрөдиг бисе берген Улуг Кижээ Болум биле улаушуну ынакшылын Борта черде илеретпес эргем чок тур. Ынчалза-аа Ленинчи үеини Ираап йөрөөр төлөптүг-ле эки сөстү Тоолдардан, ырылардан, чогаалдардан Дораан-на тып азыр-аа белем эвес. Ындыг сөстү чүгө чоңум чүректери, Ильичиге мээң черим ынакшылы Ираап тывар дөзүңгө бүзүредим. Ий-бир сөс тыппыма-аа аас-кежим. Төрөөн черим эң-не чараш чектери Ленинчи туктун дөжөн шимен каастаар. Төрөдөшкөн мээң чоңум чүректери Ленинни мөңгө шагда алгап, йөрөөр. **Б. ХӨВӨНМЕЙ.**

В. И. Ленин РКП (б) ТК-нын хуралында. Москва, Кремль, 1922 чылдын сентябрь 5 (фото Л. Красинни).

Ленин болгаш улустарның найыралы

«Улустарның найыралы» деп журналдык бо чылгы бирги номеринде «Ленин болгаш улустарның найыралы» деп ага-биле тускай бөлүктү парлап үндүргөн. Ол бөлүктө кирген материалдар улуг, биче улустар-биле Владимир Ильичиниң шуут харылаанын дугайын чугаалап турар.

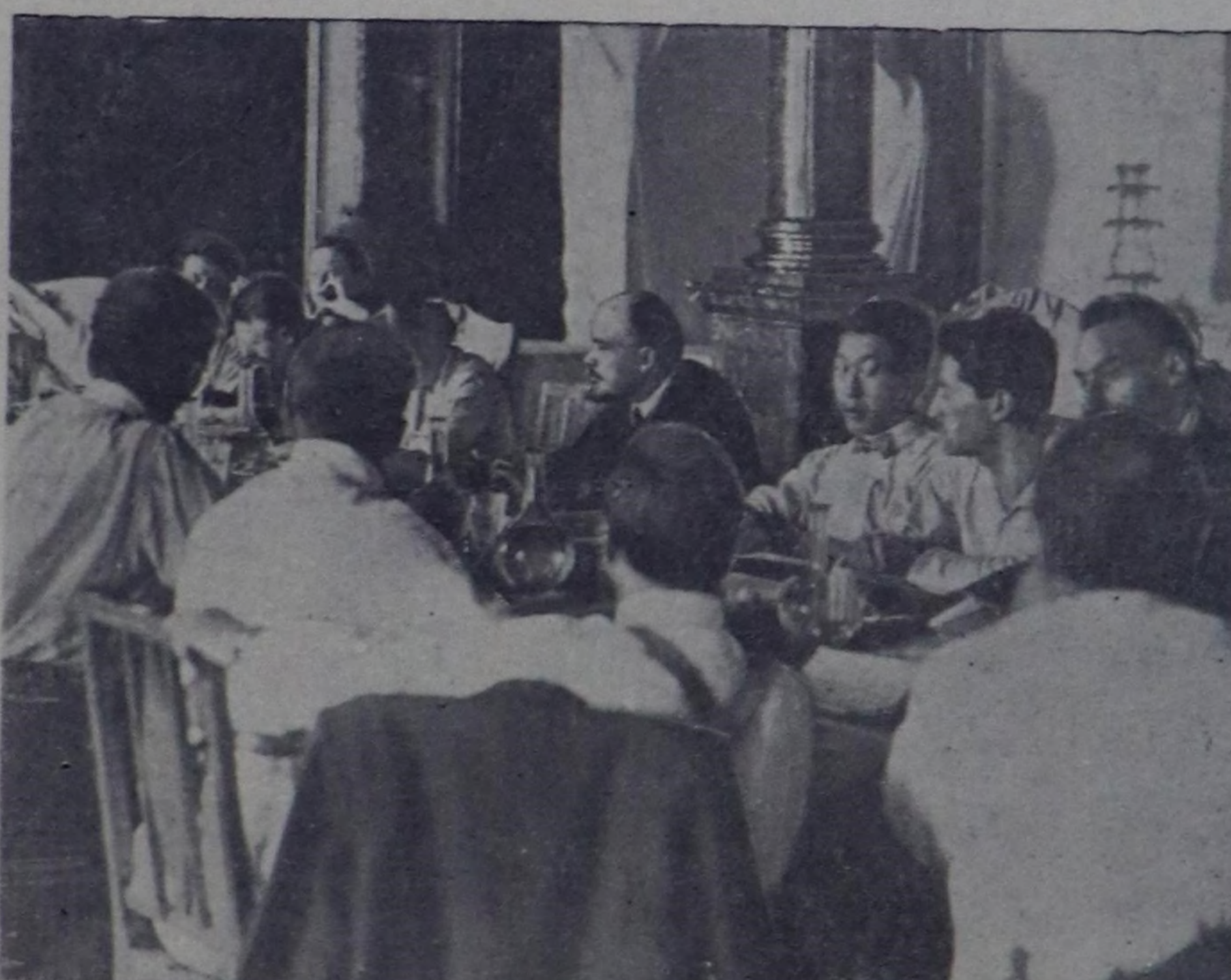
Ол дүриг документтер улустарның херелелдиниң дугайында Ильичиниң үргүзүчү дика кичээңгей салып чоранын чугаалап турар. Тагарларның, башкыларының, калмыктарның автономиязын — күрүнө тургузушкунуң дугайында Ленинчи сагыш салыныктын ында көстүп турар. Дагестанның даг чурттуг улустарын, Кабардин-Балкарияны, Чечен-Ингушетианы Ленинниң кичээңгейлиг көрүп турганын дугайында сагыштыктынар, Карелияны, Удмуртияны, Чувашияны, Соңгу чүктүг улустарының экономикаын хөгжүдөр дөш Ленинниң улуг күженишкени үндүрүп турганын дугайында чугаалап документтерде хөй.

Ол документтериниң иштинде Дагестан чурттуг А. Тахо-Годи мынча деп бижээн: «Ильич кайгамчыктыг-ла диннаар кижип. Даг чурттугларын аар-берге байдалының дугайында, ылаңгы херезеңгер пөс-таавыга четиңгелден эл-бодун чакырттынар дөш суглаарда бенин улустан чаштынып чоруур дугайында бистин чугаалык анаа дораан-на дегген.

Оон-биле холбаштыр ыңчаарда ол бисе пөс-таавы адым бодунуң амдыралында дораан-на айтышкын берген. Ильич биле ужурашканын соонда ийи чартык-ла ай болганда Москвадан Дагестанче тускай демир орук-биле бодун чартык миллион аршин пөстү—Кызыл Дагестанга белекти алгаш чоруур аргалык болган мен.

Дагестанче чалаарымыска болдунар арга тургустунуң кээрге-ле дөш бөзүр Ленин асаан. Бис-биле байырлажып чарып тура, Дагестанда байдалдын дугайын айла-ла каш өдүрүт-биле бижип турарын чечүүг дилээм.

Карел улустуң төлөөлчизи И. В. Матвеевтиң сактып бижээни:

В. И. Ленин Коминтерниң II конгрессинде Чоң чүктүг улустарының төлөөлчилериниң аразында. (СЭТА-ның фотехрониказы).

УЛУГ ЛЕНИНЧЕ

М. КОЛЕСНИКОВ.

(«Суха-Батор» деп тоожудан).

Суха-Баторну күрүнө башкарынга кым-аа тускай өөртөшпө. Улустуң революциянын тилелегези-биле тургустунган күрүмени канчаар башкаар дугайында эртем черде бар бе ыңчан?

Ындыг эртем бар. Ол дөзөгө улуг Ленинниң өөредин. Дүүн куудар чоран миллион-миллион илжилерин демиселче Ленин көдүрүп үндүргөн болгаш оларга орукту айтып берип, күрүмени эргелээринге ажылчы-адымдарын ол, өөртөкөн. Революциянын хоолдулары кижип бүрүзүңгө биддинтер.

Бир катап октябрда Суха-Батор бодунуң кабинетинге адылтантымы Мигмарын келдирген.

... Чанчынын столуңуң ырында кымчы чыткан.

— Алтыр белең бе?

— Чоруур бис бе?

— Чоруур бис.

— Ирак бе?

Суха-Батор каттыргаш:

— Москваге, Ленинче! — дээн. Мигмарга чүү-даа дыңлаанбаан мынчан.

— Алтыг чоруур бис бе?

Суха-Батор кымчызын туруп сый-багылаш, карастарын сыгыртты өөрүшкүдүг көргөш, мынча диген:

— Хоочун Мигмар, мен кажан-аа чуузага чоруп көрбөм мен, ону канчаар кылдыр-даа билбес мен. Алды-Булакка чедир алтыг чоруур бис, а оон ылай кан алтырга олурттар бис. Москваге, Ленинче төлөөлөр чоруур. Сен мени үдөп чоруур сен.

А Мигмар бодунуң кулаанга ам-даа бүдүрөзүн.

...Суха-Баторнуң шагдан бээр болгаш келген бодалы, улуг Ленинни

бөдүүн чугаалаан.—Сибирьден келген өштер силерниң дугайыңарын, силерниң тилелелдери дугайын, силерниң эрестиг кызыл ширктерлер (шериглеринер) дугайын мөңгө хөй удаа чугаалаан. Силерниң кызыл-моол партизаныңар болгаш силер болунар бис-биле эвилелчи бооп, Совет күрүнеге улуг дуулаачыны күрүскөн силер. Силерге ат бижээн белекти бараалгадырын мөңгө дааскан.

Суха-Баторнуң караанда өөрүшкү хып келген. Алдынан каан дашка-ны Фрунзениң холундан Суха-Батор оожум камнын хүлөп алган, оон ошкан.

Стол кырынга хандылыг шайны салыпкан.

Революстуг ийи күрүселерин полководчулары кожа олуртуп алган, далаш чокка чугаалажып олурган.

Моолга болган сөөлгү тулачушкуннарны дугайын Фрунзе айтыр-пак, полктар командирлериниң аттарын-аа адал олурган. Шетиникиниң-аа, Базаловту-аа, еске-даа кызыл командирлерин ол билдир...

Бажың эжинде автомобиль даажы келген. Фрунзе туруп белгеш:

— Владимир Ильич моол төлөөлөрү Кремльге чалаан-дыр—дээн.

Суха-Баторнуң чүрөө дүргөн сога берген. Ам-на каш минута болгаш-ла күзөл боттаныр!.. Кандыг чоранын, ам дораан чүү болуру Суха-Баторнуң бодалына кирип келген. Ам Ленинни көөр, оон-биле чугаалажыр деп чүвени бодоп кээрге, Суха-Баторга элелтиг душ-аа ышкаш, а еске кым-на бир кижип сактып четпес делгемерин эртин келген ышкыш салгындар.

Ленин!.. Ленин!.. Ленин!..

Москваың кудумчулары-биле автомобиль чоруп орда, Суха-Батор улуг сүртөшкенин оожурдап чадал, чүңү-даа көрбөй, чүңү-даа дыңнавай чорам.

Кремль... Бизектерлиг хоочун хаалар, делгем экиктер.

Соңгаларыңдан Кызыл шөл көстүп турар делгем, чырык өрөөлгө төлөөлөр кирип келген.

Хөй бижип саазынар болгаш номнар чалып каан стол, артындан суур сегел салдыг, моолчургу карактарлыг, үзүң эвес кижип туруп келген. Оон арны өгбө ёзулуг, чазык чаагай болган. Суха-Баторга ол уткунтур чедип келген. Суха-Баторнуң тыныкы ыскалай берген. Владимир Ильичте ол хүндүкөдигин хадаан туруп мөңдөшкөн. Ленин хадакты хүлөп ап, ынакшыл-биле хулуурбуршаан, байыр мөңдөшкөн бодунуң калдыг-аа улуска бергезин бодунуң куртуугамадан билдир мен. Моол дөзөгө мал ажылдыг чурт, а чоңунуң кол нуруузу кадарчылар, көжүп чоруур болза-аа, ол бодунуң революциянда улуг чедишкенин чедип алган, а кол чүе—бодунуң Араттың-революстуг партиянын тургусканы-биле ол чедишкенин быжыглары болуур, ол партияныкы согулаасы — массалыг партия болуур болгаш таарымпас идегеттер-биле хүрөөлөңи бужар-татпазы болуур.

— Араттың-революстуг партияныкы коммунисттиг кылдыр хуудуруп болуур бе?

— Ынчаарын сүмөлөсө мен, чүгө дие бир партияны еске партия кылдыр «хуудуруп» болбас.

Пролетариаттын партияныкы болуур коммунисттиг партияныкы мөзү шынарын тайылбырлаш, Ленинниң чугаалааны:

— Бадарчы кижилерден пролетар-жы массаны тургузуп, оон соонда

оон дуузаы-биле араттың революстуг партияныкы коммунисттиг кылдыр «хуудуруп» төлөөдө, революстучулар күрүнө, ажыл-агый болгаш культуру тургузушкунуң талазы-биле ам-даа хөй ажылдар херек. Атты анаа солугуру хоралыг болгаш айымдыг.

Моолдуг капиталисттиг эвес хөгжүдөлөңиң бодунуңуң болгаш эргежок чугулааның идеяын төлөөлөргө Ленин делегерейн-биле тайылбырлаан: ыңчаарга капиталисттиг эвес хөгжүдөлөңиң ортуңче шилчирин хандырар кол өгөүдө болза Араттың-революстуг партияныкы болгаш чазаның ажылын күштөлдүр чери болуур, ол ажылдын база партияныкы болгаш чазактык салдары күштөлөңиниң түнелениде кооперативтер өсүүн, ажыл-агыйны болгаш наднала култураның чаз хевирлери тургустунуң дөш, чурттуг экономикаыг болгаш культуруг хөгжүдөзү дөш, партияны болгаш чазакты догандыр араттар каттыш-мыс дөш ол ажылды күштөлдүр. Партияныкы болгаш чазактык салдары-биле тургустунган ажыл-агыйны күштөлдүр чаз хевир тургузуунуң ортуңкучагындан арат Моолга капиталисттиг эвес, чаз экономикаыг система тургустунар.

Ленинниң сөс бүрүзү мырыңдай ажык тода болган, ыңчангаш сестер Суха-Баторнуң угаан-бодалында кезээде уштунмас кылдыр сиңитип турган. Ол дыка бедикче үнүп келген болгаш оортан бодунуң Моолдуң келер үезин, оон анаа эвес кайгамчыктыг салым-хуузу анаа тода көстүп келген деп болган.

Ленин Моолдун улустуң революциянын антиимпериалисттиг, национал-хосталгалыг деп адыан. Ол революция боду социалисттиг эвес-аа болза, ол революция социалисттиг ре-

волюцияже чокшулаар, антифеодалдык характерлиг бооп турар.

Улуг чон чачырганы бодунуң холунда алары билек-ле Моол болза Совет Россияныкы энес согулазынче—социализмче шимчеп эгелээн.

Суха-Баторнуң холун Ленин бодунуң холунга элөөн үр тудуп турган, а оон арай имиреш карактарына, ала ёзууңуң эргик хулуур-руңгө сеткил хайныканындан болгаш кызгаар чок ынакшылдан харылыгып турар үн-биле мынча деп чугаалаан:

— Эш Ленин! Силерниң мерген сөстөрүнени бис чүректериниске кезээ шагда кадалаар бис, ол сөстери Моолдун хулуурларга чедире бөрү бис. Улустуң революциянын бүгү дайыңынын уузкаар бис база силерниң чачырганыңарны күссөдир бис. Москвадан Моол ирак-ла, ыңчалза-аа мында куш-ажылыг кижилер чаагай келер үе дугайын күзөп турар болгаш ол дөш тулчуп турар. Бис боттарымыстың амы-тынмыстың-аа хайыраалавас бис...

Делегейниң пролетаржы шимчөөшкениниң баштыңың Владимир Ильич Ленин-биле ужуражышың Суха-Баторнуң чүрөөңө аштыттынмас ис болуп артып калган. Каш-ла хүнөриң дүргүздө канчаар-аа еажок улуг политиктиг школаң ол эртен. Төрөң чурту Моолуңга Ленинчи айтышкынырга сорук кирген эеп чана бергеш, Улустуң революциянын херөөн эчигениң чедирин ол таңчараалаан. Ленинчи бижыг туруштуг чорук сиңген кызыгаар чок күштү алганын ол минниң, революциянын дайыңыңа кам-хайыра чок болурун билген.

— Социализм дөзөгө...—ырактан ырыткылаан туруп сымдыс ол дур, өлчө бис чүткүүр бис—деп Суха-Батор ол сөстери дагынаан.

волюцияже чокшулаар, антифеодалдык характерлиг бооп турар.

Улуг чон чачырганы бодунуң холунда алары билек-ле Моол болза Совет Россияныкы энес согулазынче—социализмче шимчеп эгелээн.

Суха-Баторнуң холун Ленин бодунуң холунга элөөн үр тудуп турган, а оон арай имиреш карактарына, ала ёзууңуң эргик хулуур-руңгө сеткил хайныканындан болгаш кызгаар чок ынакшылдан харылыгып турар үн-биле мынча деп чугаалаан:

— Эш Ленин! Силерниң мерген сөстөрүнени бис чүректериниске кезээ шагда кадалаар бис, ол сөстери Моолдун хулуурларга чедире бөрү бис. Улустуң революциянын бүгү дайыңынын уузкаар бис база силерниң чачырганыңарны күссөдир бис. Москвадан Моол ирак-ла, ыңчалза-аа мында куш-ажылыг кижилер чаагай келер үе дугайын күзөп турар болгаш ол дөш тулчуп турар. Бис боттарымыстың амы-тынмыстың-аа хайыраалавас бис...

Делегейниң пролетаржы шимчөөшкениниң баштыңың Владимир Ильич Ленин-биле ужуражышың Суха-Баторнуң чүрөөңө аштыттынмас ис болуп артып калган. Каш-ла хүнөриң дүргүздө канчаар-аа еажок улуг политиктиг школаң ол эртен. Төрөң чурту Моолуңга Ленинчи айтышкынырга сорук кирген эеп чана бергеш, Улустуң революциянын херөөн эчигениң чедирин ол таңчараалаан. Ленинчи бижыг туруштуг чорук сиңген кызыгаар чок күштү алганын ол минниң, революциянын дайыңыңа кам-хайыра чок болурун билген.

— Социализм дөзөгө...—ырактан ырыткылаан туруп сымдыс ол дур, өлчө бис чүткүүр бис—деп Суха-Батор ол сөстери дагынаан.

волюцияже чокшулаар, антифеодалдык характерлиг бооп турар.

Улуг чон чачырганы бодунуң холунда алары билек-ле Моол болза Совет Россияныкы энес согулазынче—социализмче шимчеп эгелээн.

Суха-Баторнуң холун Ленин бодунуң холунга элөөн үр тудуп турган, а оон арай имиреш карактарына, ала ёзууңуң эргик хулуур-руңгө сеткил хайныканындан болгаш кызгаар чок ынакшылдан харылыгып турар үн-биле мынча деп чугаалаан:

— Эш Ленин! Силерниң мерген сөстөрүнени бис чүректериниске кезээ шагда кадалаар бис, ол сөстери Моолдун хулуурларга чедире бөрү бис. Улустуң революциянын бүгү дайыңынын уузкаар бис база силерниң чачырганыңарны күссөдир бис. Москвадан Моол ирак-ла, ыңчалза-аа мында куш-ажылыг кижилер чаагай келер үе дугайын күзөп турар болгаш ол дөш тулчуп турар. Бис боттарымыстың амы-тынмыстың-аа хайыраалавас бис...

Делегейниң пролетаржы шимчөөшкениниң баштыңың Владимир Ильич Ленин-биле ужуражышың Суха-Баторнуң чүрөөңө аштыттынмас ис болуп артып калган. Каш-ла хүнөриң дүргүздө канчаар-аа еажок улуг политиктиг школаң ол эртен. Төрөң чурту Моолуңга Ленинчи айтышкынырга сорук кирген эеп чана бергеш, Улустуң революциянын херөөн эчигениң чедирин ол таңчараалаан. Ленинчи бижыг туруштуг чорук сиңген кызыгаар чок күштү алганын ол минниң, революциянын дайыңыңа кам-хайыра чок болурун билген.

— Социализм дөзөгө...—ырактан ырыткылаан туруп сымдыс ол дур, өлчө бис чүткүүр бис—деп Суха-Батор ол сөстери дагынаан.

Колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарында

УДУРТУЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

Барыш-Хемчик районун «Комсомол 30 чыды» колхозунда хойжу С. Болуп-оол 1959 чылда 314 хойдан 402 хураганга алган, кадарчы Содоум 133 бызааны менди каларган, саанчы Бурунмаа инек бурдунден 1783 кг сүттү сагган, бызаа ажаакчысы Сыртык 84 бызааны эки доруктурган. Колхоз буюрулугоонин мындаг мурнакчыларын колхозтун чоокта чаа эртен отчёттуг хуралына демделгезен.

Мурнакчыларның бо чижектери болза колхоз буюрулугоонинде аймактыннай турар куралдарлар ам-чаа хой дээрин айтып турар. Ыч-чаа-даа колхоз баштаар чери бар куралдарларын четче ачылап шыдамай турарын хуралга демделгезен. Оон уламындан мал болгаш чери ажилының продуктуулу чавыс болушкан.

1959 чылда январь-бүрү чыла-гааннардан 565 баш мал өлгөн. Мал ажилында кижилерни эки шилип албайн, таварышкан-на кижилерни кирип турар. Ошну кадарчылары Чувурек, Лопсан оларын колданырындан 39 айнууну канчалдаа берганы билдирмес, шуут чок болган. Багай ажаагының каразы-биле хойжу Чанзаңын кодонандан чүгле эртен декабрь-январь айларда 48 хураган өлгөн. Колхозчулардан колхозка төлөөр ужурут мал өрзин агышаг шилчидерге 22 муң рубль четкен.

Малдың уксаазын экижидер ажил чорутуунаан, зоотехниктиг үчөт багай тургустунган, оода-чалдарда малдын эр, кызын, чүрүнүн барым-даллап үсөөн.

Тарааны нормазына чедир чашпаандын тарымтай үнөт, чайгы ажаагыны эки организастаан. Ычанганш тараа культураларының ба бүрүзүнден чүгле 8,7 центнер ужурут алдынан болгаш вогаар, картофель ажилы карыгалыг болуп артшыаан.

Колхоз баштаар чери (даргазы турган эш Очур) бригадирлерден негелдени сулараткан, мурнакчыларның дуруулазын негелетпейн, кижилер-биле ажилды кошкак чоруткан, оон уламындан отчёттуг үеде 54 кижиле күш-хүнүнү минимуму күөстөгөзөн. Колхозта ажилды кылырның норма-чижектерин кижилерин ажилга мергежилге, техниканын өскенинге дүүштүр чаартаан, эрчи хөвөөр. Кочугу чини норма-чижек төлөөр артып турарындан эртен чылын 19900 күш-хүннөри ажил чарыгалатынган. Ычанганш күш-хүнүнү үнөт куу, а бүдүргөн продукцияның бот-үнөтүн улуг болуп турар. Бир күш-хүнүнге 1 р. 40 коп., 1150 грамм тараа онашкан.

Колхозтун удуртукчулары ажил-агынның перспективтиг хөжүдөзүндени айтырларын шилтирелесейн, хүн бүрүнүн айтырларынга өйкөзүн келгенини түнеленде колхоз экономика талазы-биле районун өске колхозтарындан хождуу алган. Бүрүнге болгаш албан организастаа черлеринге төлөөр өрөт миллион четкен, а 1959 чылда колхозтун айна оругалы 1,1 миллион рубль болган.

АЖЫЛЫН ЧОРУДУП ЭГЕЛЗЭН

Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун Чаа-Суурунда эш-хузууну сүдү бодуну ажилын чорудуп эгелзэн. Улаусу дружинаны кириген биле хой-интинин чүрүмүн үрөөн дөрт кижини дугайында керектерин бодуну чорудулазына хүлөп алган, бир дугарында-ла арагачы М. Серөөнн хөрөөн суд өргөгөн.

Сүдтүн даргазы эш Даваа сүд хуралын ажиткаш, эш-хузууну судтарынң сорулазынын дугайын чыгаланнарга дөпчү тайылбырлап берген. Ол судтарынң дугайында чижек-дүрүм төлөвизинин ужурудузынын дугайын суурда шыдаанын төлөөн эш Тас база чутала-даа.

Дараазында сүд болуучу чорудула-

Колхозтун ажил-агынның хөжүдөзү улуг өвөс хиреде-ле баштаар чөлдө хой күш-хүннөри санадып ап турар артык штатты тудуп келгенин шын өвөс. Отчёттуг хуралда ол артык штатты кызырган болгаш баштаар черин даргазынга эш И. Комбуну сонгаан.

О. МАҢЗЫРЫНЧЫ.

«МУРНАКЧЫ» КОЛХОЗУ ЧАРЫШКА КЫЛГЫРГАН

Мөңгүн-Тайганын ажил-ишчилери 1959 чылдын чедиктинерин отчёттуг хуралына түнөп чугаалашкан.

«Мурнакчы» колхоз бодунун мурнакчы салдыган планын сорулаарын, ылангыя малдың баш санын өстүреринин, оон продуктуларын бүтүреринин планын күөстөгөн.

1958 чылда колхозтун ашка оругалы 3 млн. 800 муң рубль турганын чаа 4 млн. 100 муң рубль четкен, бир күш-хүнүнге 15 рубль онашкан.

Күрүнге мал ажилынын продуктуларын садарынын планын бүрүн күөстөгөн, малгыя эригилерини кыйгырын деталышаан, күрүнге садар сүт планын 220 хуу чедир күөстөгөн.

Тудуг ажилын калбартаанынын түнеленде элөөн хой чаа бажынар немешкен, электростанция, пи-лорама, автомашина гаражи, далган дээрбеси ачылаа кирген. Мал-чавынын чуртталга амдыралын экижидер-биле 55 чаа кидис өлгө-лөткөн.

Оон-биле чергелештир шилтинин малныга четчир чөм куралдарын тургустуунаанындан болгаш малдын оран-савазы чедиппей турарындан бо кыш мал ажилында улуг кога-ралды болуп турарын хуралга демделгезен.

Хуралды илдинден чүве чугаалаан малчынар К. Серен, К. Балды-Очур, И. Докпал-оол болгаш эскелер-даа бедиктен социалистиг хүдөлгелерин алганар. Колхоз 1960 чылда 507 тонна зытти, 67 тонна дүктү, 100 тонна сүттү күрүнге садарын болгаш ашка оругалы 5 миллион рубль чедирини шилтирелээ. Малдың нити баш саны 56 муң ашар.

Алардыг чеди чылдын ийги чымынын сорулагаларын хуусаа бетинде күөстөдир дөш социалистиг чарышка районун «Мурнакчы» колхозунуа кежигүнерин кыйгыр-ган.

С. МОЛДУРГА.

Бай-Тайга район.

КОЛХОЗЧУЛАРЫНЫ АЖЫТЫГ САНАЛАРЫ

Чаа-Хөл районун «Бурунгаар» колхозунун ажил-ишчилери эртен ажил-агын чымынын түнелдерин чоокта чаа эртен отчёттуг хуралына чугаалашынаан, боттарынын ажилыг саналдарын үндүрүп, оларын амдыралга ботандырырын баштаар чегге даасканар.

Колхозта хову ажилынын болгаш тракторун ий-ийн бригадаларынын туруп турары ажилга аны-лаачк байдалды тургузуп, хой бри-гадирлерин, үчөтчиктерин тудуп,

Бистин чүрүтүска коммунист шилтирелдин тургузушкунун кал-барынын үезинде, Совет күрүне-нин хөжүдөзүнге кол уганымын кыл болза, социалистиг демократия-нын бүтү хөмөгөр-биле улам-на сайырларын болгаш чурттуу ам-дыралынын бүтү ажил херектерин удуртуп баштаарына калбак ажил-чы массаларын киржилгезин күш-тедирери болур. Ажилчы чоннар депутаттарынын Кызыл хоорай Со-вети СЭКП-нин XII съездинини төөгүтү шилтирлерин күөстөдир

дөш демилгес массалар-биле бодунун харылаазын быжыларынче улуг кичөөгөни салып турар.

1959 чылда болгаш бо чылын Кызыл хоорай Советинин күөскөмүнүн элөөн хой кидистерин эргел-чекчери болгаш чамдык албан-организастаа черлеринин удурту-чулары хоорайнын ажилчы чон-нарынн нити хуралдарына бот-тарынын отчёттарын кылгалаан. Хоорүкүскөмүн коммунал ажил-агын кидистерин эргелчекчи тур-ган эш Гаповов эртен чылдын июнь айда хой кижилг хуралга өтөч кылган. Ол хуралды киржид-челери дыка хой айтырларын салган болгаш хоорайнын чонунун коммунал хандырылганында чет-пестерин илерлди, хоорайда чунар бажын, электростанция, баш чүдүр черлерин, чагайжылдыга контора-зынын болгаш чуртталга хандырыл-ганынын ажилы моон сонгар эки-жидеринин талазы-биле дыка хой өртөкти саналдарын бергилзөөнөр. Ажилчы чоннарын оо негелде-рин болгаш саналдарын өөренип, гускай хөмөгөрүн чөгакташ, хоорүкүскөмга бадылаан. Ол хөм-өгөчелерин күөстөдир талазы-биле хоорайнын коммунал ажил-агын кидис элөөн боттут хөмөгөларин ап чоруткан.

Хоорүкүскөмүн социал-ханды-рылга кидистерин эргелчекчи эш Болодей кидистин ажилынын дугайында отчёттарын хаматтаалар-нын хуралдарына эртен чылдын июль айда болгаш бо чылдын январьда кылган. Орта 180 ажил-пенсөөнөр олуршкан болгаш олар социал-хандырылганын ажил-агын экижидер дугайында улуг дуза-зыг саналдарын бергелзөөнөр. Пенсөө-нерлерин ертүзүнга илеткелерин, лекцияларын, беседаларын үргүзүчү организастап турарын, оларын хой-интинин ажилына, малгыя нити-нинин көрүм-чүрүмн камгалаарын-га илелкелг кириштирерин чедип аларын социал-хандырылга кидис-терин санадылганар.

1959 чылдын сентябрь айда хоорайнын хөргелчекчилер нитиле-

артык чарыгалды үндүрүп турар деп трактористер Шууруку, Кечил-оол олар шын санадылганар. Чан-гыс аай каттышкан бригаданы тур-гускаш, 4 бригадирини орунга бир бригадирин база ийи үчөтчикти амылдарын амытты.

— Эртен чылын колхоз 8 муң ажил күш-хүнүн Аймыгырлыг буга-зынга чарыгалды. Уг буганы 6 чыл иштинде кылып келсе-даа, гектар чедир чер сугтарбаан. Кылыр ажил-дар ам-даа хой. Бир өвөс мурнуку чыккан ала-чагаарлаашкын-биле ажилдаар болза, бо буганы ажил-далга кинеринге ам-даа 7—8 чыл негелтпейн. Бо айтырны бо чыл-дын чөлдө бир аныш шилтирелзө чөгүтүр—деп эш О. Тас-оол чуга-лаан.

Колхозтун контораында ажилдап турар кижилер 10 чедип турарк хөлдү эртер хой. Оон иштинде кол-хоз даргазынын өске ажилдаа хос-талган ораакчызын кызырын бол-ган сан ажилдакчыларын санын өвөгөдирин колхозчулар санадылган.

Колхоз 1959 чылда хой өстүр-еринин планын күөстөгөн. Оон чыл-дагыны төрүр хойларын ортаа кезин кызыраанындан 100 хой бү-рүзүнден чүгле 50 хураган алган. 2 зоотехник, 4 ветеринария ажил-дакчылары, хой ажилынын ферма-зынын эргелчекчи бар. Мынча хой кижини багай ажилдап турарын колхозчулар шүгүмчүлзөөн. Колхоз-та 600 баш чыгынын 13 кижиле-кадарып, оон кырынга бир эргелчекчи база бар болуп турары хөлдү эртер.

Моно таарыштыр көөрү колхозчу-лар санадылган. Суг-барана фер-маларында алгыда эртер уг-ланымында инектерин кодонан-да база бир бригадир бар.

Чөөн-Хемчик районун «Искра» колхозунда улуртү аппаратынын ажилын канчаар тургусканын өөренип көрүп, хой кижилерин өвөгөдирин, ажилдыг удуртула-зын экижидери болгаш ажилга ар-тык олут элөп өрөгөйлээр, хой күш-хүнү чарыгалар чорукту бол-дурбазын баштаар чөлдө колхоз-чулар негезен.

А. ШЫДЫРАА.

Удуртуп ажилдакчыларның чон мурнунга отчёттары

Бистин чүрүтүска коммунист шилтирелдин тургузушкунун кал-барынын үезинде, Совет күрүне-нин хөжүдөзүнге кол уганымын кыл болза, социалистиг демократия-нын бүтү хөмөгөр-биле улам-на сайырларын болгаш чурттуу ам-дыралынын бүтү ажил херектерин удуртуп баштаарына калбак ажил-чы массаларын киржилгезин күш-тедирери болур. Ажилчы чоннар депутаттарынын Кызыл хоорай Со-вети СЭКП-нин XII съездинини төөгүтү шилтирлерин күөстөдир

дөш демилгес массалар-биле бодунун харылаазын быжыларынче улуг кичөөгөни салып турар.

1959 чылда болгаш бо чылын Кызыл хоорай Советинин күөскөмүнүн элөөн хой кидистерин эргел-чекчери болгаш чамдык албан-организастаа черлеринин удурту-чулары хоорайнын ажилчы чон-нарынн нити хуралдарына бот-тарынын отчёттарын кылгалаан. Хоорүкүскөмүн коммунал ажил-агын кидистерин эргелчекчи тур-ган эш Гаповов эртен чылдын июнь айда хой кижилг хуралга өтөч кылган. Ол хуралды киржид-челери дыка хой айтырларын салган болгаш хоорайнын чонунун коммунал хандырылганында чет-пестерин илерлди, хоорайда чунар бажын, электростанция, баш чүдүр черлерин, чагайжылдыга контора-зынын болгаш чуртталга хандырыл-ганынын ажилы моон сонгар эки-жидеринин талазы-биле дыка хой өртөкти саналдарын бергилзөөнөр. Ажилчы чоннарын оо негелде-рин болгаш саналдарын өөренип, гускай хөмөгөрүн чөгакташ, хоорүкүскөмга бадылаан. Ол хөм-өгөчелерин күөстөдир талазы-биле хоорайнын коммунал ажил-агын кидис элөөн боттут хөмөгөларин ап чоруткан.

Хоорүкүскөмүн социал-ханды-рылга кидистерин эргелчекчи эш Болодей кидистин ажилынын дугайында отчёттарын хаматтаалар-нын хуралдарына эртен чылдын июль айда болгаш бо чылдын январьда кылган. Орта 180 ажил-пенсөөнөр олуршкан болгаш олар социал-хандырылганын ажил-агын экижидер дугайында улуг дуза-зыг саналдарын бергелзөөнөр. Пенсөө-нерлерин ертүзүнга илеткелерин, лекцияларын, беседаларын үргүзүчү организастап турарын, оларын хой-интинин ажилына, малгыя нити-нинин көрүм-чүрүмн камгалаарын-га илелкелг кириштирерин чедип аларын социал-хандырылга кидис-терин санадылганар.

1959 чылдын сентябрь айда хоорайнын хөргелчекчилер нитиле-

Бо чылын Кара-Чыраа дөвөкчөрүнге хар улуг дүшкөн. Ыччалзакон Таады районун «Кызыл партизан» совхозтун мына б кодон коо хур чаа-гай кыштал турар. Хой-чун саарлаар чөлдөни хур трактористер И. Да-выдов биле К. Петраков далбайлап берип турар.

Чурукта: тракторист Павел Давыдовтун «ДГ—54» деп трактор-биле ларын далбайлап чорутуру.

Фото С. Феоктистовуу.

Кыштаглаашкында бергелерни чайладыр

Улут-Хем районун «Х Улут ху-рал» көдө ажил-агын арделинин шээр малы 30 кезек кодоннарда кыштаглап турар. Малдың нити байдалы чүгөөр.

Чамдык кызымаккай малчынар оларга быжылаан малды хур кыш-тагладып, малдың чаш төлдү четче камгалап ап турар. Чижээ, хойжулар Поруумаа, Дагаажык, Сендажы, Ба-ян-оол олар чаа төртүнгөн хура-ганнарын бүрүн камгалап ап, оларын эки доруктуруп турар.

Моон-биле чергелештир мал кыш-тагладышкынында дөп-дөраан чайладып, эдер ужурут четпестер бар. Белеткеттиген мал чөмөри-ни камгалап чок чарыгаланындан бирги болгаш ийги хой ферма-лынга быжылаан сарааттар ам те-нүп турар. Чамдык Сөндү-Куурак, Сотнам ыкшаан хойжуларын мал оларлар төнгөн, мынган оларын

каймы-даа арып баксыраан 50 ажил дөпчө хураганнарын турум азыралда кирген. Хойжулар Ойду-воолдан 58. Серенден 27. Хирлей-ден 45. Дүвөн-оолдан 28 баш хой азырал ажаалданы баксыратканын-дан өлгөн.

Мыймыг бөдө мал база-ла аажок баксырап, хорамчага таваржып ту-рар. Сөөлгү үеге чедир Оттук-Даш фермазындан 9 баш, № 2 фермадан 8 баш, № 3 фермадан 18 баш мыймыг бөдө мал өлгөн.

Колхоз баштаар чери, партия ор-ганизастаан, гускай эртемчилер, мал фермаларын эргелчекчелери мал кыштагладышкынында чет-пестерин дөп-дөраан чайладып, нити-нин малын камгалап алмырче уг-лазын тодарай хөмөгөчелерин алмыр негелттиип турар.

М. МЕНДОТ.

Областын харылзаа ажилдакчыларының чөвүлел хуралы

Бо чылдын февраль 29-та обла-стын харылзаа ажилдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эртен. Ху-ралга 1959 чылдын социалистиг хү-дөлгелеринин түнелден болгаш 1960 чылда областын харылзаа ажилдак-чыларынын сорулагаларын дуга-йында айтырны чугаалашкан.

1959 чылда областын харылзаа ор-ганы продукция өбүмүнүн талазы-биле, харылзаа четкизинин албан черлеринин, радио топкаларын санын көвүдөдир талазы-биле бол-гаш союзпечатын капитал салымш-кынын талазы-биле чыл планын ажал чүгөстөгөн. Харылзаа ажил-дакчыларынын күш-ажылынын бү-дүрүчүлүгү дыка бедөөн. Чонун, эдус ажил-агынның, партия, совет органнын болгаш хой-инити өскө-дөө организастааларын харыл-заа, радио-жудула талазы-биле дил-дөө болгаш негелдерин хандырап сорулаган багай өвөс чорудуп кел-ген. Областа бүтү-ле район төптөр, колхозтар, совхозтар, СТС-тер, МТС-тер болгаш көдө Советтер шунтузу телефонтуттунга болгаш радио-жуду-тунган.

Районнар төптөрүн 50 хузуунда бүдүн дун, хүнүгү иштинде Кызыл хоорай-биле болгаш өскө-дөө чөлдөр-биле телефон харылзааны тургустун-ган болгаш хүнүгү-не транспорт-биле чөлдө чедирелген дөрт чорутту-луи келген, а 1960 чылдын агазын-дан бээр районнар төптөрине само-лөт-биле почта чедирелген органи-застааттынган. Ам областа 50 ажил харылзаа конторалары болгаш сал-бырлары ажилдап турар. Районнар төптөрүн 38 хузуу үжү-биле пар-лааттар телеграф аппараттыг, оон дамчыштыр область төвү-биле харылзааны тудуп турар.

Почтаны колхозтар төптөрине чедирери болгаш чоңга чагаа, посыл-ка чедирелген мурунда чылдардан дыка өскөзөн. 1959 чылда Кызыл хоорайга автоматтыг телефон стан-циязынын тудуун дөвөзүп, ажилда-ла кирген.

Харылзаа ажилдакчыларынын дыка хөй боттарынын билнин бе-липпи алмыр-биле кезээки школа-ларда, техникумнарда, институттар-да бот-өредилге-биле өөренип турар-лар. Ол ыкшаан харылзаа чөлдөрүн шүгүмнардында: районун харылзаа контораларына база харылзаанын өскө-дөө албан чөлдөрине полит-ин-формациялар, полит-өредилгелер, техниктиг бөлүгүмн доктаамал ажилдап турар. 1959 чылда район-нарын харылзаа контораларынң начальниги болгаш областын харыл-заа эргелчекчи кадрлар-биле ажил-ды элөөн өскөзөгөн.

Оон-биле чергелештир областын харылзаа эргелдерин шүгүмунда улуг четпестерин бар болуп турарын харылзаа эргелдерин началь-ниги эш Лавриновичин илетке-линден, саналдардан илерзөн. Ажил-

дөш кол участоктарында ажилдап турар кадрларын билнин беделди, оларын өөрелдизинге чөгүрү таарымчалыг байдалды тургустунган тур чоруктар Төзелин, Кызыл-Ма-жалыктын, Хандагайтынын, Суг-Ак-сынын харылзаа контораларында бар.

Орууга планын 1959 чылда 14 харылзаа контораларындан чүгле 6 конторалар күөстөгөн. Ыланга Бай-Тайга, Барыш-Хемчик, Улут-Хем, Сүт-Хөдө, Тес-Хем, Кызыл-Ма-жалыктын харылзаа контораларында 44.296 рубль түнүгүтүр чөгүстөгөнөр.

Почта агентлиринин болгаш на-чалныктеринин кичөөгөй, харыл-залга чок база хыналданы багай чорудуп турганындан ашка шилчидил-гезинде документацияны шын өвөс тургузар чоруктар болгаш посылка-лар хүлөп аларда чөгүтүр чоруну сагымыс чоруктар турганындан, ол чүдүлдө чиде бээр таварыштар тур-ган. Чижээ, Кызылдын хоорай кон-торазы 800 рубль түнүгүтүр бол посыл-каны, Чаа-Хөлдүн район конторазы 30 рубль түнүгүтүр бол посылканы, Бай-Хаактын харылзаа конторазы 44.296 рубль түнүгүтүр строкование документини ашканы-биле ажал чидирген. Ол ашка чүгле прокуратура болгаш шагдаа органнынын дуза-зын-биле тавылган болуп турар.

Телеграммаларын, чагаларын өскө-дөө паралага чедирелгезин өздөлдөдүр чорук ам-даа бар. Барыш-Хемчик районун харылзаа конторазы солуннарын элдеринге 4 тонку чедир өздөлдөп турган чүлү бар. Сарыг-Септин харылзаа кон-торазына бир чугула телеграмма бир тонку өздөлдөп, конторанын началь-ниги Шаолин телеграммалар чедир-илгезин хыналданы турган. Ындыг таварылга Сүт-Хөдө (район кон-торазынын начальниги Глухов) база болтулаан.

Телефон болгаш радио шүгүмнар-ында үрелишкенин бөлдүрбас талазы-биле район контораларынң начальниги тургучуну контро-люи кошкандып турар. Чижээ, Ханда-гайтын (начальниги эш Иванова), Сүт-Хөлдүн (начальниги эш Глухов), Бай-Хаактын (начальниги Коробей-ков) харылзаа контораларында шүгүмнардында үрелишкенин хаяа өвөс болтулап турар.

Радио дамчылыгынын талазы-биле болгаш почтаны автотранспорт-биле чедирелген бар четпестерин болгаш почта ажилдакчыларынын чоңга өлөк өвөс чоруну талазы-биле четпестерин база демделгезен.

Айтылган четпестерин чайла-дып, 1960 ажил-агын чымында харылзаа ажилдарын мурунда салдым-ган улуг сорулагаларын чедипши-нин шилтирел, төөгүтүр чеди чыл-дын ийги чымынын планын хуусаа бетинде күөстөдир дөш ажилдакчы-ажылдакчы бүрүзүнүн хүндүлүг төлө-рө деп, хурал демделгезен.

— Тараа күзүн турганынга бо-дурга элөөн сыгай берген ыкша-ан, 1960 ажил-агын чымында ки-лограммын чип турлар боор. Менд бирөгө та-варыштар кушкаштар бо — деп, склад эргелчекчи эш Дамдын чө-гөсип чугаалды.

Кажан кушкаштарын хоюушпак көөргө, тараанын кырын күш өдө агарты берген боор.

Кушкаштарын дүүргөп хоюуар, өлүрө, хартыга, таан дөөн ыкшаан куштарын өлүргөп, далбайты азар болгаш өскө-дөө чүдүлдөр-биле хөт-тулаар, тараа кырын брезент-биле дугулаар хөмөгөчелерин алаа чөгүтүр. Ындыг хөмөгөчелерин алмыр болза, куштарын намдалып болур.

Ынча хой амыттыны канчаар бөөр деп чөгөнгөн хөрөө чок, ындыг ызылгы «семиртилгени» соксатса чөгүтүр.

М. ХУРЕЧ-ООЛ.

Улут-Хем район.

— Тараа күзүн турганынга бо-дурга элөөн сыгай берген ыкша-ан, 1960 ажил-агын чымында ки-лограммын чип турлар боор. Менд бирөгө та-варыштар кушкаштар бо — деп, склад эргелчекчи эш Дамдын чө-гөсип чугаалды.

Кажан кушкаштарын хоюушпак көөргө, тараанын кырын күш өдө агарты берген боор.

Кушкаштарын дүүргөп хоюуар, өлүрө, хартыга, таан дөөн ыкшаан куштарын өлүргөп, далбайты азар болгаш өскө-дөө чүдүлдөр-биле хөт-тулаар, тараа кырын брезент-биле дугулаар хөмөгөчелерин алаа чөгүтүр. Ындыг хөмөгөчелерин алмыр болза, куштарын намдалып болур.

Ынча хой амыттыны канчаар бөөр деп чөгөнгөн хөрөө чок, ындыг ызылгы «семиртилгени» соксатса чөгүтүр.

М. ХУРЕЧ-ООЛ.

Улут-Хем район.

В. И. Ленин дугайында номнарны Чехословакияда парлап турар

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакиянын телеграф агенттигинин дамып чыгып турары бола, В. И. Лениннин тартууга хундунде бээр 90 чыл болуп оюнга хол-баштыр куруненин палитинтиг нем ундурер чери «Ленин-биле бегеда» деп чыылданы парлап ундуруп турар. Чыылдада Чехословакиянын ажилчы шимчээш-кичкин кеску удурутчуларынын В. И. Ленин-биле умжур-жышкынарынын дугайында саятышкынын кирип турар.

«Ажилчылар болгаш тарзачынар В. И. Ленинни дугайында» деп Ленинни дугайында совет кижилерин саятышкынарынын номун парлап ундурер. Ол-ла ном ундурер чер Людвик

Шпиртин «Ленин болгаш нэээ ажил-агий» деп номун, доцент Венен Шилганнын «В. И. Ленин социалисттик ажил-агийны уду-туруну болгаш планнаарынын дугайында» деп номун парлап ундурер. Социалисттик куруненин удурутуп башкарап нукчу болуп партиянын дугайында В. И. Ленинни чогаалдарынын чыыл-дазын ном ундурер чер парлап ундуруп турар.

Словакиянын политинтиг ном ундурер чери В. И. Ленинни дугайында саятышкынарынын номун парлаан, «Млада фронта» деп ном ундурер чер комсомолдун ушкуну сөздизинге В. И. Ленин-нин чугазын парлагалга белет-кеп турар.

Н. С. Хрущевту Францияда манап турар

ПАРИЖ. (СЭТА). Н. С. Хрущевтин аана челе бээринге Дижон хоорай белеткенп турар. Ном садыларынга номчукуларын улуг негеделин болдуруп турар «Никита Хрушев. Кож-хелбээ догунаарынын дугайында мээң бодалдарым» деп номну бо-ла көрүп болур. Оон-биле кады садыларда француз авторларын бижээни СССР-нин дугайында номнар болгаш брошюралар база киргилээн.

Н. С. Хрущевту уткуп алырынга белеткеди хоорайнын хей-ниги организациалары калбарткан. «Франция—СССР» ассоциациянын департамент салбырыннын инициативасы-биле хоорайда «ужуражылга комитеди» тургустунган, мында бүгү демократтыг организацияларнын тө-лөөкчилери кирип турар. Ол комитет ам безин ийи массалыг хурал-ды эрттиргей.

Каноник хоорайнын чагыргазынын даргазы Кир ук черини парлаг-газына «Дарга Хрущевту мен чүте чалаан мен» деп эгелиг чүүл биж-хөө. Н. С. Хрушев «соок дайынга» удур шыдамыккай демиселчи деп айтыпшаан, ол чүүдүң авторунун бижип турары бола: «гитлержи 265 дивизияларын орустар колга тудуп турган болгаш гитлерлиг Герма-нияны бүрүнү-биле тинээрин хандырган дээрин бис, французтар, ут-туптар эргевис чок. Орустар эвес бола, бис ам-даа эжекеччилерин ас-паанда турар ийик бис».

Бодунун чүүдүнүн төңчүзүндө Кир бола Н. С. Хрущевту Дижонга ийи чурттарын арасында найыралдыг байдалыга уткурунче кыйгы-п турар.

1957 чылда демир орук вагоннарын бирээзинге Ты-важе Ростовту библиотекка техникумундан бөлүк оол-дар болгаш кыстар кел чыган. Көдөңия улус масса-зынче культурын болгаш билигин чедирери-биле ком-сомолчулар Виктор Емельянов, Валентина Кованина, Римма Хачикия, Михаил Максимов болгаш Светлана Ирошникова олар боттары Тываже баар түзүлгө ийереткенер. Оларны манаа челип кээри билек райо-нар санай чурткан болгаш чүгө В. Емельянов, В. Кованина болгаш Р. Хачикия, В. Кованина болгаш Ирошникова—чангыс черге чорудупкан. Ам Емельянов, Фотоз В. Севостьянгову.

1957 чылда демир орук вагоннарын бирээзинге Ты-важе Ростовту библиотекка техникумундан бөлүк оол-дар болгаш кыстар кел чыган. Көдөңия улус масса-зынче культурын болгаш билигин чедирери-биле ком-сомолчулар Виктор Емельянов, Валентина Кованина, Римма Хачикия, Михаил Максимов болгаш Светлана Ирошникова олар боттары Тываже баар түзүлгө ийереткенер. Оларны манаа челип кээри билек райо-нар санай чурткан болгаш чүгө В. Емельянов, В. Кованина болгаш Р. Хачикия, В. Кованина болгаш Ирошникова—чангыс черге чорудупкан. Ам Емельянов, Фотоз В. Севостьянгову.

Кыдат херэеженнер—социализмни идепкейлиг тургузукчулары

ПЕКИН. (СЭТА). «Кыдат Улус Республикасынын херэеженнери поли-тинтиг, экономиктиг, культуруг, хей-ниги болгаш өг-бүдө амды-ралдыг бүтү амдыралдыг ар кижилер-биле бир дең эргелиг»—деп Кы-дат Улус Республикасынын конституциясында бижээ.

Чус-чус чылардагы феодалдыг мөчүтүгөдөн хосталган миллион-мил-лион кыдат херэеженер боттарынын бүтү-ле сагыш-сеткил аргаларын болгаш мергежилдерин улам хөгжүдеринин чырыктылыг орунче кирер. Кыдатка социализм тургузушкунуна идепкейлиг кирип, Төрөн чур-тун бедик хөгжүдөлиг, улетирүлүг, көдө ажил-агийлыг болгаш эртем-техникалыг күчүлүг социалисттик курунеже дүргөн хуудулары дээш эр улустар-биле кады кызымаккай ажилдап турар.

Кыдаттын херэеженнери түрүнө башкарылганында идепкейлиг кири-шип турарлар. Күрүнө эрге-чагыргазынын дээди органы—улус төлө-лөкчилеринин бүгү-кылат хуураында 150 херэеженер бар. Улус тө-лөкчилеринин мөжү, үезд болгаш хоорай хуурааларынын депутатта-рынын 20 хууу херэеженер. КВР-нун даргазынын оралакчыларынын бирээни Сун Цин-лин, КВР-нун чазанда 7 херэеженер министрлерин болгаш министрлер оралакчыларынын албанын күүседип турар.

Улус эрге-чагыргазынын 10 чылдарынын дургузунда улетпүрдө болгаш тудуга яном-бүрү ажилдарга херэежен ажилчыларынын саны 13-тен хей катап көвүдөөн болгаш амгы үедө 8 миллион челип турар. Заводтарда, фабрикаларда, капитал тудушкунуна болгаш транспортта 50 ажыг мун ижерер база техник херэеженер ажилдап турарлар. Эрткен 1959 чылда 450 мун херэеженерге бугдүргөниг мурнавычы деп атты тывыскаан.

Эрги Кыдатка херэеженерге өөредилгеже болгаш культураже кирер ажики шуут хаагыг турган. Феодалдыг Кыдатка херэежен кижиги мерге-жил чок» деп улетер өсө турган. Кыдаттын Эртемир академиясынын институттарында болгаш Эртемир академиясынын чуртун дика хей черлеринде тургускулан салбырларында эртем ажилдакчыларынын 23 хууу ам херэеженер. КВР-нун эмгелег черлеринде өмчлдерини үштүк биринден хей кезин—херэеженер. Республикасынын дээди өөредилге чер-леринде болгаш техникумдарда амгы үедө 630 мун херэежен студентилер өөренип турарлар.

152 херэеженер—кыдат чогаалчыларынын өвчелдигин болгаш оон салбырларынын келжигинери. Цяо Минини, Ян Монун, Се Бин-синин болгаш өске-даа херэежен чогаалчыларынын чогаалдары чүгө кыдат номчукуларга билинчир эвес, харын-лаа делегейини дыка хей чурт-тарынын дыдарына оочудурулушаан.

Кыдаттын шалдеринде дыка хей санныг сугтарыга тудуларын тургузары дээш бүгү улустун массалыг шимчээшкенинде амгы үедө кир-шип турар 77 миллион тарачыларынын 31 миллиону азы барык чар-тымы—херэеженер болуп турар.

Суураалга болгаш хоорайларда-даа дыка хей мун кыдат херэеженер «эр улустун ажилына» өөренип ап турарлар. Чижээ, Синьцзянны ды-ка хей мөжүларында болгаш өске-даа черлерде база автономнуг район-нарда трактористеринин 40 ажыг хууу херэеженер.

343 херэеженер КВР-нун спорт мастери аттарын чаалап алган. Кыдат херэежен спортчулар 1959 чылда спорттун тус-тус хевирлеринге 51 чар рекордтарын тургусканнар.

Гвинея Республикада акша реформазы

БОНАКРИ. Март 1-де Гвинея Республикасынын президентизи болгаш чазанын даргазы Секу Туре радио дамчыштыр Гвинеяга акша рефор-мазын чорудуурын, франк-акшага замаарылганын чуртун үнерин болгаш Гвинея Республикасынын банкы-нын тургузарынын дугайын чар-лаан.

Чазактын ажил-чорудулазы бо-ла, чуртун долузу-биле замаарыш-пас болурунче болгаш бодунун на-ционал экономикаын хөгжүдүп бо-турунче утланган деп президент ме-делгээн. Чурт боду национал ашк-алыг болуп, боду бугдүргөни уга-ттар база өске чурттар-биле эконо-миктиг болгаш сан-хөө харылаа-лары бижы базага таарыштырып алыр органы бээр ылаптыг зама-арышпас сан-хөөлүг апарбаан ша-да үстүндө айтылган ажил-чору-

дугла үре-түннелдиг болуп шыда-вас. Уш чыл планын күүседип кирери-нин мурнунда акша айтырын шиптирлээрин дээр болгаш чурт-ка бижыг турум акшаны бээр «й ам келген деп президент чугаалаан.

Гвинеянын чар франк-акшанын аддынга делней үнөм — 0,0036 грамм алдын. Гвинея Республи-канын ук акшаны кылып ундурер эргелиг банкызы Гвинея Республи-канын девискээринде турар яны-бүрү банкларынын ажил-чорудула-зын контролдаар.

Чар акша чүгө даштык чурт-тар-биле садыгажырын калбарты-рынын чепсө болур эвес, харын ба-за бирги эөлчөгө Гвинея Республи-канын экономикасынын дүргөн планын көдүрүшкүнүн чепсө болур деп президент демделгээн.

Мароккога болган чер шимчээшкенин уржуктары

РАБАТ. (СЭТА). Марокконун Мур-нуу-Барын кезинде океан эринин турар Агадир хоорайныга күштү чер шимчээшкени март 1-же дүң болган.

Рабаттын чер шимчээшкени шиг-чилер станциясынын сан-түнеде-рин эзууга алдыга, бо айлык бола-ла бодунун хемчөөлинин талазы-биле 1755 чылда Лиссабонга болган сурагалыг чер шимчээшкенине де-мелдешип турар.

Каш-ла секунда үргүчүлүгө баш-тайгы шимчээшкенин үезинде-ле Агадирин дөртүн үш кезин чуу-рулган. Эд ылангы хоорайнык кылдыларында мароккан чоңун чурттап турар чер онза урелген. Ол девискээрге турар бакчыларынын 90 хууу бузундулар болу берген.

«Чар хоорай» дээр европейж квар-талда бакчыларынын 70 хууу узу-тканын. Орустар урелген, харыл-заа үзүлгөн.

Баштайгы сан-түнеддерден алды-га, Агадирде чурттап турар 40 мун чоңунун иштинде 5 мун кижиги бак-чыларынын бузуудуларына басты-рып өлгөн азы бертик-бежел артка-нар. Бертик-бежелдерге дузаалар талазы-биле түр тургускан аэро-дромда баштайгы чус-чүс кижилерин ажилгелген. Мынар эмчи ажилдакчы-лары болгаш эмгекчи самолет-биле чедирген. Дуза чедирерин ажилда-ры үргүчүлөп турар.

Март 1-де аймыл болган черге Марокконун хааны V Мохаммед чо-раан.

Дугуржулганы узатпас дээн

ПАРИЖ. (СЭТА). Маниладан Франс Пресс агенттедиги коррес-пондентизини меделеп турары бо-луп, филиппин чазак америк-фили-ппин ужал-чүүл дугуржулганы узат-

пас дугайында шиптир хүлөп ал-ган. Ол дугуржулганы мында «чөп-түг эвес» деп санап турар болгаш оң хуусаазы март 3-те үзүлгөн.

Кубаже дээрбечи уждуушкуннары узаткаар

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаже чар дээрбечи уждуушкуну кылган. Чокта чар ийи моторлуг самолет Колимар болгаш Регд районнарыга элөөн каш бомбаларын октаан. Ко-лимарга бомбалар Фидель Кастро-нун болгаш 200 кижилег урутар интернадылч чаныга чазылган. Регд каанынга бомбаларын бирөөн нефть арыгаар заводтун чогууга чазылган.

Куба республикага уду чар аг-рессиянын үүлгөни бугу күбө улустун килениг удуураанышкы-нын хайныктырган.

«Революцион» деп солунун мур-нуку чүүүне бижээни: «советтерге «Эспанья» деп чигир заводче халлашкын кылганынын сөндүдө анаа замаарыштыр чорутулаан хемчеглерин болгаш меделгелди сонда Каттышкан Штаттарын де-вискээринде чар бомбаакчы ужу-душкуну кылбас турган болу деп... Ишыл-даа бол Кариб далай-нын каанында шуут буарээр ар-гажөк чүвөлөр бооп турар. Ишд дараакчылары камгалаар дээн ше-риглер селгүстөөр дээн алыныг дү-жүртүнүп турар. Мычарага бистин деп улуг эвес болгаш шериг талазы-биле копкак чурттар Американын Каттышкан Штаттарынын Флорида районуна баазаларында чорудуп турар агаар халлашкыннарынын хун бүрдө таваржыл турар. Ол-ла үедө АКШ-тын албан-дузаалдыг кижилери оң дугайында барымдалар билбес бис деп баштай меделген тургулаан, а сөндүдө ол барымда-лар долузу-биле тодараттымаан бо-рге, хөөзүр хомууданы илереди турарлар.

Флориданын девискээрин бисче шериг халлашкынына ажилдап

турары долузу-биле тодараттымаан деп бе? «Ларри Хауэр» деп ужал-чүүа компаниясынын самолетун бисче халлашкынга ажилдаан бо-лгай, ол дугайын ол компаниянын төлөөкчилери безин билинген.

Ам Флоридадан эккелдирген бом-ба октары-биле Регде нефть аш-таар заводтун ажилчылары бол-ган Колимарын тайбын чурттак-чыларын «лүрүп турар.

Куба улустун Конфедерациянын күүсөкөмуну меделгелин солунда парлаан, мында чугаалааны: «Ку-банын ажилчы чоңунун Конфедер-ация оң келжигинери бооп турар бүдүн чартык миллион чоңун кү-лөд хөңүн илереди, Регддин бол-гаш Колимарын чурттакчылыг чер-лерин бомбалаан, чоңун өлүмүн болгаш бугдүргөни сагышты-биле үндүргөн кем-буруудуларынын шыгымыз-биле буруу шапкан». Ва-сингтонун чазак Кубанын чазан-ла бурууун минип, яндыг байла-нынын катартаарын бодурубас дээш кемчегин алырын аазан дээрин күүсөкөм сагындырган.

Иччаллажок сонгу чүктен бомба-лар чүдүргөн бар самолет ужуп келгеш, бодунун өлүмүг чүгүн камгала чок чурттакчылыг черле-рге октапкан.

Тургузукчу күш-ажылды кылып турган улуг эвес күрүнө дашты-кы чурт халлашкын кылып турга агрессияны оортан кылып турар чуртун удурутчуларынын анаа шалтыктавайгы турарын делегей ка-жан-даа көрбөөн. Ол бүтү бола хол-гаарлавазынын болгаш бодунун де-вискээринде чар агрессия үүлгөндө-лөрүн бодуубазынын дугайында сонгу-америк куруне удурутчула-рынын меделгели неге болган.

Кижтерни өстүрер болгаш планчыг аңнап ажыглаар

Тожунун хоочун аңчылары кижти кайы шагдан бээр-ле та-лдын чыраш ачы деп аңа кел-ген. Оон чыраш болгаш бижыг кежи чүгө бистин чуртуууна мактадып, кайтаткан эвес, харын даштык чурттарда база алды-рыны сурагжаан. Ол үелег аң ам бо үедө чүгө СССР-де, ол ыш-каш Кыдат Улус Республикасынын болгаш Моол Арат Республикасынын бистин чуртуу-биле кызыгаар-лаштып турар районнарында бар болуп турар.

Кижти бистин чуртуууна кү-рүненин камгалагына алган: ону чүгө тускай чөпшөөр-биле (лицензия) капкалап азы боол-дуп, ыт-биле ыдалап аныаар апарган. Кижти шаанда хей тургаш, эвээш ийикпе азы шуут чок апарган черлеринге кижтерни эжеп катап көвүдөп өстүрер талазы-биле сөөлүг чыл-дарда улуг ажилдар чуртунган. Кижти чөпшөөр чокка бодунун туразы-биле аңнап өлтүрер, оон кежин хей кылыр азы күрүнө-лүг белеткед организациаларын-дан өскөө садылаар кижилерге шынгы харысалга көргүзүр дугайын совет хообууда айткан.

1958 чылда районунун «Со-вет Тыва», «Май 1» колхозтары чүгө өлүктен 2 миллион ажыг рубль орутууга аныаар. Ол колхозтарын сурагалы аңчыла-ры Эрестод Даржаа, Ан Мырлаа, Бараан Мырлаа оларын кижиги буруу 40—50 кижтерни аңнап тышканнар.

1940 чылда чедир киж чүгө Тожу, Каа-Хөл районнарын девискээринге турган болза, ам об-ластын барык-ла бүгү районна-рында тарاپ непертөөн. 1953 чылда Танды даанын сыннарына, алынгы Чар-Хөл районун де-

вискээринге бедик шынарлыг ка-ры кижтерни элөөн хөйүн салган. Эрткен чеди чылдарын дургу-зунда Баргузинин ийиди бедик шынарлыг кижтерни Тыванын агаар-бойдус байдалына дыка тааржы бергенер. Оон түнө-линде кижтерин шынары бедип, уксаазы ажикип турар.

Ол кижтерин саны база көвү-дөөн. Бо үедө олар Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Улуг-Хем, Танды, Тес-Хөл районнарын Танды даан та-вараан девискээрлеринде бар бо-луп турар. Баргузин кижтерин саны көвүдөөн чорук 1958—1959 чылдарда шенелед аңнаш-кынын чорудар органы берген болза-даа, областын анымыр ин-спекциязы ол чылдарда чөпшөө-р бербөөн. Ол дээрге шын эвес болган деп бодар мен. Чүгө дээрге, кандыг-даа аныаар бөгү-дөрү таарымчалыг доктаамал даан өскөө садылаар кижилерге шынгы харысалга көргүзүр дугайын совет хообууда айткан.

1958 чылда районунун «Со-вет Тыва», «Май 1» колхозтары чүгө өлүктен 2 миллион ажыг рубль орутууга аныаар. Ол колхозтарын сурагалы аңчыла-ры Эрестод Даржаа, Ан Мырлаа, Бараан Мырлаа оларын кижиги буруу 40—50 кижтерни аңнап тышканнар.

1940 чылда чедир киж чүгө Тожу, Каа-Хөл районнарын девискээринге турган болза, ам об-ластын барык-ла бүгү районна-рында тарاپ непертөөн. 1953 чылда Танды даанын сыннарына, алынгы Чар-Хөл районун де-

вискээринге бедик шынарлыг ка-ры кижтерни элөөн хөйүн салган. Эрткен чеди чылдарын дургу-зунда Баргузинин ийиди бедик шынарлыг кижтерни Тыванын агаар-бойдус байдалына дыка тааржы бергенер. Оон түнө-линде кижтерин шынары бедип, уксаазы ажикип турар.

Ол кижтерин саны база көвү-дөөн. Бо үедө олар Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Улуг-Хем, Танды, Тес-Хөл районнарын Танды даан та-вараан девискээрлеринде бар бо-луп турар. Баргузин кижтерин саны көвүдөөн чорук 1958—1959 чылдарда шенелед аңнаш-кынын чорудар органы берген болза-даа, областын анымыр ин-спекциязы ол чылдарда чөпшөө-р бербөөн. Ол дээрге шын эвес болган деп бодар мен. Чүгө дээрге, кандыг-даа аныаар бөгү-дөрү таарымчалыг доктаамал даан өскөө садылаар кижилерге шынгы харысалга көргүзүр дугайын совет хообууда айткан.

1958 чылда районунун «Со-вет Тыва», «Май 1» колхозтары чүгө өлүктен 2 миллион ажыг рубль орутууга аныаар. Ол колхозтарын сурагалы аңчыла-ры Эрестод Даржаа, Ан Мырлаа, Бараан Мырлаа оларын кижиги буруу 40—50 кижтерни аңнап тышканнар.

1940 чылда чедир киж чүгө Тожу, Каа-Хөл районнарын девискээринге турган болза, ам об-ластын барык-ла бүгү районна-рында тарاپ непертөөн. 1953 чылда Танды даанын сыннарына, алынгы Чар-Хөл районун де-

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

Март 6-да

«ВЛКСМ-нин 30 чылы» (улуг залга): «Цхитиден Майя» (Майя из Цхиты) — 10, 12, 215, 415, 815, 1010 шактарда.

«ВЛКСМ-нин 30 чылы» (биче залга): «Кирришези чок» («Заноза») — 11, 1, 3, 5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: «Майтак өнүк» («Косованский дру») — 11, 15, 115, 315, 915 шактарда; «Хованщина» — 515, 715 шактарда.

«Восток»: «Өнүктөр — эштер» («Друзья — товарищи») — 11, 1 шактарда; «Герольштейнге ужураа» («Приключение в Герольштейне») — 315, 515, 715, 915 шактарда.

Март 7-де

«ВЛКСМ-нин 30 чылы» (улуг залга): «Солдат херэежен» («Солдат») — 12, 215, 415, 615, 815, 1010 шактарда.

«ВЛКСМ-нин 30 чылы» (биче залга): «Ава» («Мать») — 3, 5, 7, 9 шактарда.

ТЫВА ОБЛАСТЫН ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Март 6-да

А. Софроновтун

ХҮЛҮМЗҮРҮҮШКҮН ДЭЭШ МИЛЛИОН

деп 3 көжөгелиг каттырыныч, баштактыг шипин болур.

Шипини эгелээри—кежөөкүн 7 шак 30 минутада.

Колхозтарын мооң мурнуна ыназыла төлөвирлиг камгалады эзууга камгалааттырган турган тракторларын, шимчедикчилерин, көдө ажил-агий машиналарын болгаш чөпшөөктерин, автомобильдерин, тырттыкчылары, мотоциклдерин, катерлерин, моторлук хемелерин болгаш өске-даа механизааттыг транспорт херекселдерин 1960 чылдын январь 1-ден эгелээш, чүгө эки-туранын камгалаы-биле камгалааттырган туруп болур.

Колхозтарын баштаар черлери! Көдө ажил-агий техниказы болгаш механизааттыг транспорт херекселдерин эки-тура-биле камгаладырынын керээлерин чарынар.

Тайлыбыр алыры-биле болгаш керээни чарары-биле Госстраттын инспекциязына барынар.